

A legnagyobb magyar idősebbik fiának, Széchenyi Bélának (1837–1918) közlésre kerülő, Budapesten 1912. február 4-én kelt testamentuma az Igazságügyi Minisztérium hitbizományi iratai között maradt fenn, hiteles másolatban, 4 gépelt oldalon.¹ A nagycenki hitbizomány² birtokosa Budapesten, 1918. december 12-én fiú utód hátrahagyása nélkül hunyt el. Emiatt a hitbizományi alapítólevél értelmében a nagycenki hitbizomány birtoklásában őt öccsének, a Konstantinápolyban élő Ödönnek (1839–1922) kellett volna követnie. Az ő utódlási jogát azonban a másik két hitbizományi ág (felsősegesdi és iváni) birtokosai, Bertalan (1866–1943)³ és Károly (1853–1937)⁴ már 1914-ben megtámadták, arra hivatkozva, hogy Ödön az alapítólevél rendelkezéseivel ellenkező két házasságkötésével utódlási jogát (leszármazóira is kiterjedő hatállyal) elveszítette. Még a per jogerős lezárása előtt, 1921-ben az ellenérdekű felek családi egyezsége léptek. Ödön és gyermekei, Bálint (1893–1954) és Gusztáv (1889–1966) kijelentették, hogy nem illeti meg őket az utódlási jog a nagycenki hitbizományban. Ugyanakkor Ödön szabad vagyónként megkapja az ún. hegykői gazdaságot, melyet feloldanak a hitbizományi kötelék alól. Horthy Miklós kormányzó végül 1922. április 20-án engedélyezte a szóban forgó ingatlanoknak a hitbizományi kötelék alól való feloldását. 1922-től tehát a nagycenki hitbizomány elveszítette önállóságát, a másik két hitbizományi ág közös kezelése alá került.

Béla halála után – végrendelete értelmében – szabad (álló) birtokait két lánya, gr. Teleki Tiborné szül. Széchenyi Alice (1871–1945) és gr. Károlyi Lajosné szül. Széchenyi Hanna (1872–1957) örökölte. Alice kapta Pölösktét a hozzá tartozó majorokkal, míg Hannáé lett Bak majorostul a pusztákkal együtt.⁵ A két grófnő és a hitbizományi birto-

¹ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL) K 579 Igazságügyminisztériumi Levéltár, Általános iratok, 497. cs. Gr. Széchenyi Ferenc által alapított hitbizományok. A végrendelet mellett az összes hivatkozott jogirat is itt található. Alábbiakban ezért csak az ügyirat számát tüntetjük fel. A testamentumnak egyébként létezik egy korábbi változata is. Az allográf végrendelet piszkozat, töredékes volta miatt teljes szövege és keltezése nem állapítható meg. MNL OL P 623 A Széchenyi család levéltára, A sorozat, VII. kötet, 30. cs. Széchenyi Béla iratai. Folio 10–11/b.

² Széchenyi Ferenc (1754–1820) 1814-ben három fia, Lajos (1781–1855), Pál (1789–1871) és István (1791–1860) részére egy-egy hitbizományt alapított: a felsősegesdit (Somogy), az ivánit (Sopron) és a (bak-)pölöskeit (Zala). Széchenyi Béla kérésére, a Zalaegerszegi Királyi Törvényszék P.3435/1873. sz. határozatával utóbbi helyére a nagycenki hitbizomány lépett. E határozat 1880. május 10-én emelkedett jogerőre. A hitbizományt Béla halála után jogutódlási viták miatt zár alá vették.

³ Lajos dédunokája volt. Apja, Sándor 1913-ban bekövetkezett halálával lett a felsősegesdi (ma Segesd) hitbizomány birtokosa.

⁴ Pál unokájaként – atyja, Kálmán 1914-ben történt halála óta – az iváni hitbizomány birtokosa volt. Elmebetegsége miatt 1894-től gondnokság alatt állt.

⁵ Széchenyi Viktor: Töredékek a sárvár-felsővidéki gróf Széchenyi nemzetség történetéből. Székesfehérvár, 1933. 134. Béla – végrendelete szerint – nápráfai birtokát még 1911-ben eladta.

kosok között közel egy évtizedes jogvitát⁶ eredményezett az a körülmény, hogy az örök-hagyó a végakarat III. pont c) alpontjában a nagycenki hitbizományi kastélyban levő ingókra nézve úgy rendelkezett, hogy azok tulajdonjoga a leányait illeti, és ennek ellenére ugyanebben a pontban – azért, hogy az őt követő hitbizományi birtokos a kastélyt üresen ne találja –, azokat a hitbizománynak ajándékozza azzal a meghagyással, hogy ezeket az ingókat az őt követő hitbizományi birtokos csatolja a hitbizományhoz. Ugyanakkor lányait feljogosította arra, hogy a csatolás előtt az ingóságok közül 10-10 tárgyat kiválaszt-hassanak és elvihessenek magukkal.

1923 végén a grófnők beleegyeztek abba, hogy amennyiben a kastély berendezé-si tárgyait államfői engedéllyel csatolják a hitbizományhoz, abba belenyugszanak, és az ingókra vonatkozó igényükről lemondanak. A kastélybeli ingók (kivéve a grófnők által kiválasztott és elvitt 20 tárgyat) hitbizományhoz való csatolását Horthy kormányzó 1924. szeptember 6-án, Gödöllőn kelt „*legfelsőbb elhatározásával*” engedélyezte.⁷

A berendezési tárgyak csatolásával azonban nem került pont az ügy végére. 1926-ban ugyanis a Soproni Királyi Törvényszék mint hitbizományi hatóság – a kormányzói enge-dély alapján – az örökösök tiltakozása ellenére olyan ezüsttárgyakat is a hitbizományhoz csatolt, melyek nem voltak hitbizományiak. Ezt azzal indokolta, hogy a hitbizományi ezüsttárgyakban az 1873. évi leltárhoz képest – Béla haszonélvezete idejének végén – hi-ány mutatkozott, ezért a hiánypótlás érdekében szükség van a csatolásra.⁸ A végzés ellen mind a grófnők, mind a hitbizományi birtokosok a Győri Királyi Ítéltáblához fordultak. Az ítéltábla 1927-ben hozott végzésében a 33 tételnyi ezüsttárgy hitbizományhoz való csatolását mellőzte, a hiányzó ezüstök pótlásaként ugyanakkor az örökösöket közel hat-ezer pengő megfizetésére kötelezte.⁹ A végzés ellen a hitbizományi birtokosok, Bertalan és a gondnokolt Károly képviselőjében Széchenyi Jenő a Kúriához fordultak. A Kúria abban kérdésben, hogy Béla az említett ezüstöket a hitbizománynak hagyta-e, a hitbizo-mányi birtokosokat perre utasította.¹⁰ A Budapesti Királyi Törvényszék előtti per végül 1930. április 10-én a felek egyezségével fejeződött be. Az alperesek, Telekiné és Károlyi-né grófnők hozzájárultak, hogy atyjuk végrendeletével a vitatott ezüsttárgyakat a nagy-cenki hitbizománynak hagyományozta, és beleegyeztek, hogy azokat a hitbizományhoz csatolják.¹¹

⁶ A jogvitáról részletesen, a kastély 1919. évi inventáriumának közlésével együtt: Kelemen István: Kit illet a nagycenki kastély berendezése? A kastély hitbizományi leltára 1919-ből. (Megjelenés alatt.)

⁷ 28078/1924 IM sz.

⁸ P.1785/1918/194. sz. Felterjesztve augusztusban: 40302/1926 IM II. sz.

⁹ P. I. 2115/1926/203. sz., felterjesztése: 9085/1927 IM II. sz.

¹⁰ Pk. I. 6148/1927/217. sz. perre utasító végzés.

¹¹ 3. P. 43847/1929.

Széchenyi Béla portréja. Soproni Múzeum, Ht.73.11.4

Forrásközlés

Sajátkezüleg irt végrendeletem.

Lelkemet a Mindenható Istennek ajánlva, leborulok előtte és szívem mélyéből mondok hálát neki, hogy földi pályámon egy oly angyali nővel hozott kapcsolatba, kit egész lelkemmel szeretheték és kinek a tulvilágra terjedő szerelmét birhatám. Rövid ideig tartott földi boldogságunk, mert ugy tetszett a gondviselésnek felejthetetlen kedves nőmet, kit hűn és hűn szereték, élte legvirulóbb korában magához ragadni. Boldogságunk oly tökéletes volt, hogy annak a földön nem lehetett tartossága – sokszor éreztük ezt, midőn imáink közepette aggódva tekinténk a jövőbe.

Kivételes lelki tulajdonokkal és testi bájakkal meg áldott kedves nőm tiszta lelkületével és páratlan jóságu szívével szünetlenül a jó, a nemes felé buzdított, és így nem mindennapi fájdalom és bubánatom, midőn vesztett hitvestársamat már 40 év óta siratom.¹²

¹² Monyorókeréki gr. Erdődy Hanna (1846–1872) 1870. június 22-én lett Béla felesége. Fiatalon, 1872. október 18-án gyermekszülés következtében hunyt el. Testét október 20-án – a kinyomtatott gyászjelentéssel ellentétben, mely a nagycenki temetőben lévő családi sírboltot jelölte meg végső nyughelyül – a hársfasor

Nem hálálhatom meg eléggé neked, akit első találkozásunk óta szerettem és szeretni fogok örökre azon páratlan boldogságu napokat, melyeket oldalad mellett töltheték, soha nem fogom feledni azokat. A viszontlátásig melegen őrizendem emlékemben anygali szivedet, minden alkalomban irányomban tanusított jóságaidat, nemes életedet és engem lesújtó haláloedat.

Engedje a Mindenható, hogy drága leányaim maradjanak gyermekeikkel oly erényesek, nagylelkűek, kedvesek és boldogok, mint édes anyjuk volt, kinek lelkiüdvéért imádkozni soha meg ne felejtkezzenek. Őrizzék meg emlékemet is szeretettel, hűn és igazán jól tudják, hogy lelki és testi üdvüket mily melegen hordozám szivemen.

Végakaratom a következő:

I.

Halálom után temetésem felejthetetlen nőméhez hasonló legyen – minden pompa és zene nélkül. Hullám 24 órára rakassék ki közszemlére a nagy cenki k[a]stély kápolnájában, honnét egy egyszerü fakoporsóban válon vitessék ki a hársfa fasor végére és fektessék anygali nőm hamvai mellé,¹³ mint azt egymásnak szentül fogadtuk, bizom a Mindenhatóban, reményelve lelkeink egyesülését.

II.

Örököseim Teleki Széchenyi Alice és Károlyi Széchenyi Hanna leányaim. Alice leányom ingatlan vagyonát Zala megye Pölöskei birtokom – Hanna leányomét pedig Zala megye Bak és Filip Baki¹⁴ birtokom képezendik a jószágok minden hozzátartozandóságaikkal együtt. Náprádfa birtokomat, mely a baki birtokomnak kiegészítő részét képezvén 1911-ben adtam el 1.200.000 koronáért. Ezen összeg Hanna tulajdonát képezi és a pesti magyar kereskedelmi Bankban van számára letéve.

Minden egyéb ingatlan vagy ingó vagyonomban, legyen az ház, értékpapír, készpénz, berendezési cikkek s. a. t. egyenlő részben osztozkodnak.

III.

A nagy Czenki hitbizományhoz tartozó tárgyak:

a/ a könyvtár /egyedül azon könyvek, melyek a kastély Bibliotekájában és a Szalonokban vannak./

b/ ezüst.

c/ A régi kastélyban lévő szarvas aggancs gyűjtemény. Ezen gyűjteményt én gróf

végén található egykori remetékápolnában temették el. A beszentelést Tolnay Antal címzetes kanonok és nagycenki plébános (1840–1885) végezte. MNL OL P 623, A sorozat, VII. kötet, 30. cs.; Győri Egyházmegyei Levéltár (GyEL), Plébániai és espereskerületi levéltárak (Plébániai lt.) Nagycenki halotti anyakönyv 1865–1903. 48.

¹³ A síremlék 1878-ban, Karl Kundmann (1838–1919) tervei alapján készült. A kápolnából ide helyezték át a grófnő maradványait.

¹⁴ Félig-Bak puszta.

Viczay Hédertől vásároltam, körülbelül 100 d[a]r[a]b 1865 biz¹⁵ 4000 forintért. Ez a hires¹⁶ Grasalkovics féle Gödöllői gyűjtemény.

Akár a nagyecenki kastélyban, akár szinte a hitbizományhoz tartozó budapesti palotámban /II. Lánchid u. 10./ előforduló ingó tárgyak mint olajfestmények, szobrok, képek, porcellánok, automobilonok, lovak, kocsik, egy szóval összes ingóságaim leányaim tulajdonát képezik, és ők azokkal tetszésük szerint rendelkezhetnek, maguk között megoszthatják, vagy értékesíthetik.

Mégis, hogy az engem követő hitbizományi birtokos a nagyecenki kastélyt ne vegye át üresen, az ott lévő tárgyakat nem személyének, hanem a hitbizománynak ajándékozom azon kikötéssel, hogy azok általa a hitbizományi birtokhoz csatoltassanak.

Mielőtt azonban ez megtörténik, leányaimnak jogukban áll a kastélyból vagy a kertből 20 tárgyat kiválasztani és onnan elvitetni.

IV.

Stanber Louse'nek, jelenleg Struve asszonyságnak¹⁷ 4000 forint – korona 8000 – életjáradékot¹⁸ biztosítottam. A kezei között levő eredeti okmányoknak másolatját ide zárom.

V.

Kedves leányaim terheimet is kötelesek egyenlő arányban viselni, melyek csekélyek. Jelenleg hárman élveznek tőlem nyugdíjat. Woche Lajosné, elhunyt erdőmesternek özvegye /halálom után nyugdíja megszűnik/, Voffer József régi háziszolga és Szabó Márton kocsis.

VI.

Naplóim és egyéb irataim halálom után olvasatlanul égettessenek el.

VII.

A szolgálatomban lévő cselédségnek végkielégítésül adassék: Azoknak, kik 5 évnél tovább szolgáltak egy huzamban K 1000-et személyenként. Azoknak, kik 3 évnél tovább szolgáltak egy huzamban, félévi havipénzüket, a többieknek egy negyed évi havipénzüket.

VIII.

Fegyvereimet, pisztolyaimat, kardjaimat szeretett két vőmnek hagyom emlékül, tartsanak meg szíves emlékezetükben s¹⁹ boldogság mint eddig tevék hitvestársaikat és neveljenek derék jó magyar hazafiakat unokáimból.

¹⁵ A szó nehezen értelmezhető. Talán a „bizonyos” rövidítése, vagy a „-ban” félreolvasása.

¹⁶ E szó után tintával besúruva: „herceg”.

¹⁷ Struvéne Stauber Lujza.

¹⁸ Tintával javítva: „életjáradékot”.

¹⁹ Eredetileg elütés miatt „a” szerepel.

IX.

Végül arra kérem kedves leányaimat, osszanak ki számos tárgyaimból emléket első sorban unokáim között, azután rokonaimnak és barátaimnak a Széchényi, Festetics, Erdődi, Wenkheim, Pallavicini, Almásy, Andrássy, Hadik, Vay, Berchtold, Károlyi, Teleki, Wolkenstein, Odescalchy, Draskovich, Hangwitz, Windisch-Graetz, Zichy, Wilczek és Schönbron nemzetségek tagjainak.

X.

Gróf Teleki Tibor és gróf Károlyi Lajos szeretett vőimet kérem fel Végrendeletem végrehajtóiul.

Kelt Budapesten, 1912. évi február hó 4. napján.

gróf Széchényi Béla.

alulírottak ezennel bizonyítjuk, hogy ő nagyméltóságu dr. gróf Széchényi Béla, a magyar sz[ent] korona őre a jelen okmány tartalmát előttünk végrendeletének jelentvén ki, aztat mind, egyszeri együtlevő megkért tanuk saját kezüleg irtuk alá. G[ró]f Széchenyi Gyula sk. G[ró]f Széchényi Géza sk. G[ró]f Széchényi Miklós sk. G[ró]f Széchényi László sk.

Ezt a végrendeletet a mai napon a bíróság kihirdette. Budapesten 1918. évi december hó 27. napján. dr. Bittner sk. jegyző.

A másolat hitelőül P. H. Olvashatatlan aláírás sk.

[5 db 1000 koronás illetékbélyeg]

Jelen másolat a soproni kir. törvényszéknél P.1785/918/37 sz. alatt fekvő bélyegtelen, hivatalból hitelesített másolattal megegyezik.

Sopron, 1924. január hó 4. napján.

[Bélyegző: Királyi Törvényszék Sopronban] Wohner Imre²⁰ irodafőigazgató.

[Az Igazságügyminisztérium elmosódott iktató bélyegzője: 8750. szám, 1924. február 14.]

Egyeztetette: Bardovszky²¹

²⁰ Tintával írt, sk. aláírás.

²¹ Tintával írt, sk. megjegyzés és aláírás.